

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Теми семінарських / практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заочне
Розділ 2. Технології соціальної роботи з людьми похилого віку			
8	Соціальна активність особистості у похилому віці.	4	2
9	Соціальний захист людей похилого та старечого віку.	2	-
10	Соціальне обслуговування людей похилого віку	2	-
11	Особистість фахівця по роботі з людьми похилого віку	2	-
12	Комунікативна компетентність фахівця по роботі з людьми похилого віку.	2	
13	Психологічна компетентність фахівця по роботі з людьми похилого віку.	2	
14	Підсумкове заняття «Актуальні проблеми соціальної роботи з людьми похилого віку»	2	
Всього за розділом 2		16	2

Розділ 2

Технології соціальної роботи з людьми похилого віку

Тема 9

Соціальна активність особистості в похилому віці

(4 години)

Заняття 1

План

1. Дозвілля як соціально значуща сфера діяльності людей похилого віку.
2. Зміст, форми та методи культурно-дозвіллевої діяльності людей похилого віку.
3. Призначення та зміст діяльності клубів для людей похилого віку. Захист проєктів створення клубу для людей похилого віку.

Запитання до самоконтролю

1. Назвіть чинники, які впливають на соціальну активність людей похилого віку та викликають труднощі цього процесу.
2. Як підвищити активність людини в похилому віці?
3. Які, на вашу думку, заклади можуть сприяти залученню людей похилого віку в суспільну діяльність та яким чином?
4. Розкрийте зміст діяльності клубів для людей похилого віку.
5. Назвіть вимоги, яких треба дотримуватись при організації дозвілля людей похилого віку.
6. Які форми дозвіллевої діяльності застосовуються в роботі з різними типами людей похилого віку: ті, що вільно пересуваються (фізично активні); ті, що мають обмеження у пересуванні; ті, що не можуть пересуватися (нерухомі, прикуті до ліжка, візка тощо)?

Література

1. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку : навч. посібн. Київ : Вид-во ТОВ«Геопринт». 2021. 288 с.
2. Мацкевіч Ю. Р. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 340 с.
3. Паскаль О.В. Соціальна робота у сфері дозвілля: навч. посібник. Одеса: Поліграф, 2007. 120 с.
4. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посібн. / ред. Т. А. Дічевська. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2011. 382 с.
5. Сімко Р. Т. Геронтопсихологія : навч. посібник. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. 167 с.
6. Соціальна геронтологія : навч. посібник / уклад. Н. М. Коляда. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 84 с.
7. Усова О. В. Основи геронтології: конспект лекцій. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2013. 130с.
8. Ушакова І. М. Геронтопсихологія: підручник. Харків : НУЦЗУ, 2014. 236 с.

9. Денисюк О. М., Маденова Ю. В. Організація дозвілля людей похилого віку в громадських та державних установах. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 897–902.
URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29788/1/O_Denysiuk_Y_Madenova_MV_11%2875%29_IL_KSPSR.pdf
10. Ліфарєва Н. В. Соціально-педагогічний потенціал культурно-дозвілєвої діяльності людей похилого віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць / [редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2012. Вип. 24(77). С. 195–200. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2012/24/34.pdf>
11. Рекомендації для доглядальників щодо організації дозвілля людини похилого та старечого віку, а також для людини з деменцією: навчальне відео. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=714791085788048>

Завдання для самостійної роботи

Розробка проектів створення клубів для людей похилого віку.

Мета - формування знань та вмінь готувати і здійснювати соціальні програми.

Для розробки проектів група поділяється на невеликі команди з чотирьох – п'яти осіб. У кожній групі поряд зі спільною роботою передбачено розподіл обов'язків згідно з функціями: керівник, соціолог, психолог, соціальний працівник, менеджер.

«Керівник» – повністю відповідає за здійснення проекту, ініціює створення концепції програми, розподіляє завдання в групі, презентує програму та дає оцінку кожному учасникові групи відповідно до участі в роботі.

«Соціолог» – дає соціологічне обґрунтування проекту, характеризує соціальні проблеми та демографічні дані відповідно до соціальної групи, для якої розробляють проект.

«Психолог» – здійснює обґрунтування проекту з точки зору вікових та індивідуально-психологічних особливостей певної категорії населення, виділяє

соціальні підгрупи, що потребують специфічних методів соціальної роботи. Стимулює творчу активність команди в процесі розробки проекту.

«Соціальний працівник» – подає обґрунтування проекту з точки зору соціальної роботи, розкриває зміст та методи соціальної роботи з певною категорією населення.

«Менеджер» – відповідає за обґрунтування матеріально-технічного та організаційного забезпечення проекту (приблизна вартість, кадрові та матеріально-технічні ресурси, зв'язок з іншими установами та організаціями) тощо.

Етапи роботи

Перший етап (*«Передпрограмний аналіз»*) полягає у вивченні соціальної ситуації за певними параметрами. Відповідно до поставленого завдання група має отримати необхідну інформацію (напр., статистичні дані про структуру населення мікрорайону, соціологічні звіти про опитування населення щодо соціальних проблем, матеріали про діяльність соціальних служб, громадських організацій тощо).

На другому етапі (*«Розробка програми»*) команда на підставі отриманих даних складає обґрунтування програми, змісту та методів соціальної роботи з обраною соціальною групою, визначає мету і завдання, розробляє конкретні заходи щодо втілення програми.

Проект складається з чотирьох розділів:

I. Визначення проблеми, обґрунтування програми:

- стисло охарактеризуйте існуючу ситуацію та опишіть проблему, яку ви збираєтесь вирішити;
- визначте коло людей, яких стосується ця проблема, наведіть кількісну та якісну інформацію (статистичні дані, соціально-демографічні характеристики, соціально-психологічні характеристики, потреби соціальні, культурні, фізіологічні і т.ін.).

II. Визначення мети та завдань програми:

- мета – це те, заради чого розробляється програма; кінцевий результат

діяльності в ході реалізації програми;

- завдання – це конкретні кроки, які необхідно здійснити для зміни існуючої ситуації, це кроки для досягнення мети вашої програми.

III. Робочий план. Основна частина програми, повинна чітко пояснити, як ви збираєтесь виконувати програму. Наводиться тематика та стислий опис різноманітних видів, напрямків допомоги, форм організації соціально-педагогічної діяльності і т.ін. (тобто, що буде зроблено, в який термін).

IV. Забезпечення реалізації програми (фінансове, матеріально-технічне, кадрове, організаційне).

Третій етап («Захист») передбачає презентацію та публічний захист розробленого проекту. Кожна група-команда подає виконану роботу, захищає проект у відкритій дискусії, відповідає на запитання опонентів, у ролі яких виступають інші групи.

Підбиття підсумків ігрового проектування може відбуватися у формі експертного аналізу презентованих програм.

Заняття 2

Круглий стіл

«Роль освіти в похилому віці. Особливості освіти людей похилого віку»

Питання для обговорення

1. Яку роль має освіта для літньої людини ?
2. Які функції виконує геронтоосвіта (освіта людей похилого віку)?
3. Чи праві ті, хто стверджує, що в похилому віці людина втрачає пізнавальний інтерес? Аргументуйте відповідь.
4. Чи згодні ви з тим, що освіта в похилому віці – ключ до збереження здоров'я? Відповідь обґрунтуйте.
5. Чому в похилому віці людина часто досягає таких висот у розвитку свого таланту, яких вона не змогла досягти в молоді роки?
6. Як розвивати та удосконалювати свій талант у похилому віці?

7. Якими ви уявляєте собі сучасні форми роботи з людьми похилого віку щодо отримання нової освіти?

Література

1. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку : навч. посібн. Київ : Вид-во ТОВ«Геопринт». 2021. 288 с.
2. Габа І. М. Соціально-психологічні особливості освіти літніх людей *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2019. Том. VII. Екологічна психологія. Вип. 48. С.67–76.
3. Гальцева Т. О. Розвиток навчальної самоефективності літніх людей. *Актуальні проблеми психології*: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. 2018. Том. VII. Екологічна психологія. Вип. 45. С. 100–109.
4. Лук'янова Л. Концепція діяльності Університетів третього віку / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка». 2021. 70 с.
5. Лук'янова Л. Освіта як засіб соціальної адаптації до третього віку. *Професійна освіта : педагогіка і психологія* : пол.-укр., укр.-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. Ченстохова ; Київ, 2012. Вип. XIV. С. 435–443.
6. Неформальна освіта людей поважного віку : навчально-методичний посібник / М. М. Букач [та ін.]. Миколаїв : ФОП Швець В.М., 2020. 440 с.
7. Подорожний В. Г. Психологічні особливості неформальної освіти людей похилого віку. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2018. № 52. С. 394–397. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5344>
8. Попик Ю. В. Освіта людей третього віку як засіб соціальної адаптації та інтеграції. *Педагогічний альманах*. 2016. Вип. 32. С. 229–234.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2016_32_39.

9. Чаграк Н. Освіта людей похилого віку в контексті концепції успішного старіння. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка. 2018. № 1. С. 148–157.

Тема 11

Соціальний захист людей похилого та старечого віку

План

1. Завдання, принципи і напрямки соціальної політики держави стосовно людей похилого віку.
2. Права та гарантії людей похилого віку у сфері громадянських, сімейних, майнових та інших відносин.
3. Аналіз законодавчих актів України щодо соціального захисту громадян похилого віку.
4. Система пенсійного забезпечення людей похилого віку. Пенсійне забезпечення: категорії пенсій, грошова допомога. Види пенсій: а) пенсії за віком; б) пенсії по інвалідності; в) пенсії на випадок втрати годувальника; г) соціальні пенсії та допомога.

Запитання до самоконтролю

1. Назвіть основні завдання та принципи соціальної політики держави стосовно людей похилого віку. Як вони захищають права людей похилого віку?
2. Які документи регламентують передачу власності (напр., квартири) іншій юридичній або фізичній особі?
3. Назвіть права людей похилого віку у сфері майнових, сімейних відносин та чим вони гарантуються?
4. Які органи здійснюють пенсійне забезпечення людей похилого віку в Україні?

5. Які доплати до пенсії існують в Україні?

Завдання для самостійної роботи

1. Складіть перелік нормативних актів щодо соціального захисту людей похилого віку в Україні.
2. Складіть перелік пільг, передбачених для громадян похилого віку в Україні за розділами:
  - 1) медичне обслуговування;
  - 2) забезпечення житлом;
  - 3) пільги на проїзд;
  - 4) працевлаштування та право на працю, освіту;
  - 5) сплата податків, інших обов'язкових платежів, надання пенсій, матеріальної допомоги та компенсації;
  - 6) соціальне та побутове обслуговування;
  - 7) допомога на поховання.

Оформіть у вигляді таблиці:

№	Види пільг	Хто користується пільгами	Правова база
Медичне обслуговування			
1.	Першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів)	- ветерани праці - учасники бойових дій та особи прирівняні до них - особи з інвалідністю внаслідок війни - учасники війни - ...	Ст.7 ЗУ «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» Ст. 12, 13, 14 ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
2.			
...			
Пільги на проїзд			
1.			

2.			
...			
...			

Далі за зразком...

Література

1. Боднарук М. І., Орловський О. Я., Бурка А. В. Право соціального захисту : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 184 с.
2. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України. 5-те вид. доп. і переробл. Київ : ЦУЛ, 2014. 440 с.
3. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с.
4. Климанська Л. Д., Савка В. Є., Хома Н. М. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В. Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : Новий Світ–2000, 2020. 318 с.
5. Мацкевіч Ю. Р. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 340 с.
6. Мокрицька Н. П. Право соціального забезпечення: навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 536 с.
7. Право соціального забезпечення в Україні: підручник / О. М. Ярошенко, Г. О. Барабаш, Н. М. Вапнярчук та ін.; за ред. О. М. Ярошенка. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 458 с.
8. Система соціальної допомоги людям похилого віку / уклад. : Я. М. Раєвська, Л. П. Мельник, Ж. В. Мельник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. 187 с.
9. Соціальний захист та пенсійне забезпечення в Україні / І. В. Ялдин, В. Д. Понікаров, О. А. Федорищева. Харків : Мірошніченко О. А., 2019. 174 с.

Законодавчі документи

10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
11. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р., № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1057-15#Text>
12. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р., № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
13. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16 грудня 1993 року №3721-XII (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2671-VIII від 17.01.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text>
14. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 06.12.1991 р., № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
15. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

Тема 12

Соціальне обслуговування людей похилого віку

План

1. Стаціонарне соціальне обслуговування: визначення, заклади стаціонарного соціального обслуговування, їх характеристика, зміст діяльності, форми та методи роботи. Визначення функціональних обов'язків соціальних працівників, що працюють у закладах стаціонарного обслуговування людей похилого віку.
2. Напівстаціонарне соціальне обслуговування: визначення, заклади напівстаціонарного соціального обслуговування, їх характеристика, зміст діяльності, форми та методи роботи. Визначення функціональних обов'язків

соціальних працівників, що працюють у закладах напівстаціонарного обслуговування людей похилого віку.

3. Нестационарне соціальне обслуговування: визначення, заклади нестационарного соціального обслуговування, їх характеристика, зміст діяльності, форми та методи роботи. Визначення функціональних обов'язків соціальних працівників, соціальних робітників, що працюють у закладах нестационарного обслуговування людей похилого віку.
4. Інноваційні технології соціального обслуговування людей похилого віку (прийомна сім'я, «тривожна кнопка», санаторій на дому, Школа безпеки для літніх людей, соціальний туризм, соціальне таксі та ін.).
5. Недержавні форми соціального обслуговування людей похилого віку.

Запитання до самоконтролю

1. Назвіть типи закладів соціального обслуговування людей похилого віку.
2. Назвіть принципи соціального обслуговування людей похилого віку.
3. У чому полягає специфіка діяльності стаціонарних закладів соціального обслуговування людей похилого віку?
4. У чому переваги нестационарного соціального обслуговування людей похилого віку?
5. Визначте роль та місце соціального працівника в стаціонарному та нестационарному закладі соціального обслуговування людей похилого віку.

Завдання для самостійної роботи

Відвідайте заклади соціального обслуговування людей похилого віку (стаціонарні, напівстаціонарні та нестационарні) з метою аналізу їхньої діяльності.

Зберіть інформацію, використовуючи такі питання: відомча підпорядкованість; повна назва установи або об'єднання; структура; режим роботи; мета, завдання діяльності; сфери діяльності; види послуг, що надаються людям похилого віку; наявність платних послуг і порядок їхнього надання;

зміст, методи, форми роботи; кадрове забезпечення, основні завдання та професійні обов'язки соціального працівника, документація; контингент, що обслуговується (вік, стать, кількість, умови прийому клієнтів), труднощі в роботі соціального працівника. Проаналізуйте отриману інформацію, складіть звіт та напишіть ваші пропозиції або рекомендації стосовно удосконалення соціального обслуговування.

Література

1. Про соціальні послуги : закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Державний стандарт соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю: наказ Міністерства соціальної політики України від 07.06.2017 № 956. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17#Text>
3. Державний стандарт соціальної послуги натуральної допомоги: наказ Міністерства соціальної політики України від 25 березня 2021 року № 147.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0589-21#Text>
4. Державний стандарт денного догляду: наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13#Text>
5. Державний стандарт догляду вдома: наказ Міністерства соціальної політики України від 13.11.2013 № 760. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#n14>
6. Державний стандарт соціальної адаптації: наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 № 514. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text>
7. Державний стандарт соціальної послуги консультування: наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text>
8. Державний стандарт стаціонарного догляду за особами, які втратили

здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності: наказ Міністерства соціальної політики України від 29.02.2016 № 198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0432-16#Text>

9. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг): постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1417. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-%D0%BF#Text>
10. Положення про гериатричний стаціонар Запорізького міського територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг): затверджено Рішенням міської ради від 29.05.2019 № 33. URL : https://zp.gov.ua/upload/content/o_1dcghhcf2jch134a15e1pjm15vr3d.pdf
11. Перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання Запорізьким міським територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг): затверджено Рішенням міської ради від 29.05.2019 № 33.
URL : https://zp.gov.ua/upload/content/o_1dcghg8f4cnu1gvdm017v733a38.pdf
12. Положення про Запорізький міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг): затверджено Рішенням міської ради від 29.05.2019 № 33. URL: https://zp.gov.ua/upload/content/o_1dcghbvibaj41iimm4h15bj58a33.pdf
13. Мацкевіч Ю. Р. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 340 с.
14. Кубіцький С. О. Сучасні технології соціальної роботи : світовий досвід та тенденції розвитку в Україні : монографія / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ : Міленіум, 2015. 320 с.

Інформаційні ресурси:

1. Запорізький міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг). URL: <https://socposluga.com.ua/>
2. Особам похилого віку. Довідкові матеріали.

Тема 14

Особистість фахівця по роботі з людьми похилого віку

План

1. Особистісні особливості професійної придатності соціального працівника до роботи з людьми похилого віку.
2. Права й обов'язки соціального працівника. Навички й уміння, якими повинен володіти соціальний працівник.
3. Морально-етичні проблеми в роботі з людьми похилого віку. Ейджизм у соціальній роботі з людьми похилого віку. Особливості етичного кодексу соціального працівника, який надає послуги людям похилого віку.
4. Шляхи подолання психологічної й вікової несумісності між соціальним працівником і клієнтами похилого віку.
5. Ефективність соціальної роботи з літніми й старими людьми й способи її визначення.

Запитання до самоконтролю

1. У чому полягає специфіка роботи соціального працівника з людьми похилого віку.
2. Назвіть основні завдання та професійні обов'язки фахівця по роботі з людьми похилого віку.
3. Які етичні принципи є важливими при роботі з літніми й старими людьми?
4. Які морально-етичні та професійні проблеми виникають у соціальних працівників, які працюють з людьми похилого віку?
5. Назвіть вимоги до професіоналізму соціальних працівників, що обслуговують людей похилого віку.
6. Назвіть якості професійної придатності до роботи з людьми похилого віку.
7. Проаналізуйте абсолютні і відносні ознаки професійної непридатності соціального працівника.

Завдання для самостійної роботи

1. Проведіть дослідження власної готовності до вікових зміни (див. Глуханюк Н. С., Гершкович Т. Б. Поздний возраст и стратегии его освоения : учеб.-метод. пособие. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2003. С. 97-103)
2. Складіть професіограму фахівця по роботі з людьми похилого віку: особистісні та професійно-важливі якості фахівця, знання та вміння, етичні принципи роботи з людьми похилого віку.
2. Виділіть етичні проблеми у роботі з людьми похилого віку, їх можливі наслідки та шляхи подолання або попередження їх виникнення.

Література

1. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с.
2. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч. Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.
3. Коваленко О. Г. Міжособистісне спілкування осіб похилого віку : психологічні аспекти : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 456 с.
4. Лабораторія успіху в практичній роботі з людьми похилого віку/ уклад. : Н. Є. Тимошенко, Н. Ф. Романова. Київ : Вид-во РПА «51 Паралель», 2023. 140 с.
5. Професійний стандарт «Соціальний працівник» : наказ Міністерства соціальної політики України від 04.07.2019 № 1049. URL: http://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2021/10/ps_social.pdf
6. Професійний стандарт «Соціальний робітник» : наказ Міністерства соціальної політики України від 15.08.2019 № 1243. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12професійний-стандарт-соціальний-робітник.pdf>

7. Романова Н. Ф., Тимошенко Н. Є. Спілкування з людьми похилого віку: методичні матеріали до тренінгу / заг. ред. Н. Є. Тимошенко. Київ : Вид-во РПА «51 Паралель», 2018. 152 с.
8. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
9. Ушакова І. М. Геронтопсихологія : підручник. Харків : ХНАДУ, 2014. 234 с.
10. Рекомендації для доглядальників щодо профілактика вигорання осіб, які опікуються людьми похилого та старечого віку, а також людьми з деменцією : навчальне відео.
URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=3066629640230821>

Тема 15

Комунікативна компетентність фахівця по роботі з людьми похилого віку

План

1. Особливості спілкування з клієнтами похилого віку.
2. Деонтологічні підходи до вирішення конфліктів, що виникають між соціальними працівниками й клієнтами похилого віку, об'єктивність і суб'єктивність у вирішенні конфліктів.
3. Навички активного слухання. Комунікативні вправи: Розвиток розуміння власних суджень. Практика неосудження. Розвиток навичок емпатії. Ефективне використання питань. Три основних умови надання ефективної допомоги. Реакція на зміни та втрати.
4. Обмеження при наданні допомоги. Межі конфіденційності. Персональні обмеження. Правомочність надання або не надання допомоги. Звернення по допомогу до інших спеціалістів, підтримка колег.

Запитання до самоконтролю

1. Що таке деонтологія? Назвіть принципи деонтології в роботі з людьми похилого віку.
2. Наведіть деонтологічні критерії професійної компетентності соціального

працівника.

3. Наведіть приклади можливостей розвитку деонтологічної компетентності соціального працівника.
4. Визначте особливості ведення бесіди зі старою людиною.
5. Як проявляються особливості спілкування й встановлення контактів з людиною похилого віку?
6. Назвіть основні вимоги до соціальних працівників щодо спілкування з людьми похилого віку.
7. На що потрібно звертати особливу увагу соціальним працівникам при спілкуванні з людьми похилого віку?

Завдання для самостійної роботи

Складіть добірку комунікативних вправ щодо розвитку навичок вербального та невербального спілкування, навичок активного слухання, розуміння важливості дотримання особистого простору людини при спілкуванні, розуміння власних суджень, розвиток практики неосудження, навичок емпатії, ефективного використання питань, розвитку довіри тощо.

Література

1. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с.
2. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку : навч. посібн. Київ : Вид-во ТОВ«Геопринт». 2021. 288 с.
3. Коваленко О. Г. Міжособистісне спілкування осіб похилого віку : психологічні аспекти : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 456 с.
4. Романова Н. Ф., Тимошенко Н. Є. Спілкування з людьми похилого віку: методичні матеріали до тренінгу / заг. ред. Н. Є. Тимошенко. Київ : Вид-во РПА «51 Паралель», 2018. 152 с.
5. Ушакова І. М. Геронтопсихологія : підручник. Харків : ХНАДУ, 2014.

234 с.

6. Литвиненко І.С. Екстремальна психологія та психологія травмуючі ситуацій (кредит: «Психологічна допомога людям похилого віку у складних життєвих ситуаціях»): навчально-методичний посібник. Миколаїв : видавець Румянцева Г. В., 2023. 86 с.

Тема 16

Психологічна компетентність соціального працівника

План

1. Психологічні методи роботи з людьми похилого віку:
  - а) роль спогадів у житті людей похилого віку (терапія спогадами);
  - б) арт-терапія;
  - в) трудотерапія (окупаційна терапія).
2. Робота з сім'єю людини похилого віку, можливості й перспективи залучення до догляду членів сім'ї. Сімейна терапія.
3. Вивчення особистості людини похилого віку, її соціального оточення, соціальних та інших проблем. Врахування потреб людей похилого віку. Підбір методик вивчення особистості клієнта.
4. Підготуйте повідомлення на тему «Проблеми, потреби та турботи літніх та старих людей», виконавши завдання для самостійної роботи.

Запитання до самоконтролю

1. Що таке соціальний портрет клієнта? Які його складові?
2. Назвіть можливості психотерапевтичної практики у роботі з людьми похилого віку.
3. Розкрийте завдання сімейного догляду за людьми похилого віку.
4. Як здійснюється аналіз ситуації для подальшої роботи з клієнтом похилого віку або його сім'єю?
5. Які існують методи роботи з сім'єю людини похилого віку та методи їх психологічної та соціальної підтримки?

Завдання для самостійної роботи

Підготуйте повідомлення на тему «Проблеми, потреби та турботи літніх та старих людей», виконавши такі завдання:

Завдання 1. Поспілкуйтеся з людьми похилого віку та складіть звіт за такими питаннями: Порівняйте, які проблеми, турботи та потреби мають літні люди у віці від 65 до 70 років та старі люди у віці від 80 до 85 років.

1. Наскільки добре справляються з ними представники обох вікових груп?
2. Чи працюють вони хоча б неповний робочий день?
3. Як вони себе ведуть, стикаючись з проблемами?
4. Якщо зробити для них доступними найпростіші послуги, чи полегшить це їх життя?
5. З ким із них Вам було легше спілкуватись і чому?
6. Які відмінності у світогляді та способі життя, на Ваш погляд, викликані віком, а які – різницею інтересів, економічним становищем, особистісними, статевими відмінностями?
7. Яку роль відіграють спілкування та спогади в житті старої людини?
9. Чи можна навчитися мистецтву спілкування в похилому віці? Яким чином?

Завдання 2. Складіть соціальний портрет клієнта (одного) за схемою 1, поданою нижче.

Завдання 3. Проаналізуйте ситуацію клієнта (за схемою 2, поданою нижче), сформулюйте соціальний діагноз та складіть план дій.

1. Соціальний портрет клієнта

Перш ніж соціальний працівник зможе оцінити потреби клієнта, надати адекватної допомоги, йому потрібно вивчити обставини життя клієнта, зрозуміти оточуюче середовище. Метод, який використовується для досягнення необхідного розуміння клієнта, у зарубіжній практиці соціальної роботи має назву “соціальний портрет клієнта”. Соціальний портрет клієнта складається із декількох розділів, кожен з яких містить ту чи іншу інформацію про клієнта.

Він може мати, наприклад, таку структуру:

Розділ 1. Особистість:

- ім'я, адреса, час і місце народження клієнта, його шлюбний статус, релігійна, расова та етнічна належність;
- сім'я: близькі родичі (імена, дати життя, місце проживання, можливості сім'ї та очікування клієнта);
- трудова діяльність клієнта: освіта, місце роботи, час та причини звільнення, очікування та потреби щодо трудової діяльності;
- специфічні фактори: фізичне та розумове здоров'я клієнта, їх стан на теперішній час, культурний розвиток;
- оточуюче середовище: значущі стосунки поза сім'єю, значущі фактори у сусідській та більш широкій спільноті.

Розділ 2. Занепокоєння, потреба, проблема:

- що непокоїть клієнта;
- причина звернення за допомогою;
- час появи неспокою, проблеми або потреби: початок, характер та результати спроб подолати їх; фактори, які мають вплив на неспокій, потребу або проблему та які сприяли зверненню за соціальною підтримкою;
- здатність працювати, перебувати у шлюбі, виконувати виховні функції тощо;
- загальнолюдські потреби клієнта, адекватність задоволення потреб раніше, сьогоденні потреби та їх задоволення;
- потреби клієнта як члені певної групи населення: які домінуючі суспільні та культурні фактори і установки впливають на їх задоволення, своєрідність клієнта у даній групі, його відношення до своїх обов'язків, а також засоби, за допомогою яких виконує ці обов'язки; адаптація або стиль життя у специфічній групі; адаптація до очікувань, які панують у суспільстві; невідповідність між діями клієнта усередині специфічної групи і очікуваннями суспільства по відношенню до цієї групи; потреби клієнта, які викликані домінуючими у суспільстві настановами;
- потреби клієнта, які засновані на очікуваннях оточення: обов'язки клієнта перед сім'єю, колегами, організаціями і його ставлення до них; чи реалістичні дані обов'язки і очікування та потреби клієнта, які виникають у зв'язку з ними;
- потреби клієнта, що пов'язані з проханням про допомогу (послугу): які загальні та специфічні потреби впливають на прохання про послугу; які

фактори блокують їх задоволення або, навпаки, можуть сприяти їх реалізації.

Розділ 3. Підтримка та обмеження у наданні допомоги:

- що очікує клієнт у період та у результаті надання допомоги, які його уявлення, інтереси, плани щодо послуг, яка його мотивація в отриманні послуг, що може перешкодити в їх отриманні, які його внутрішні ресурси для досягнення бажаних змін;

- яка обстановка в оточенні клієнта, якою мірою вона може допомогти клієнту вирішити свою проблему або перешкодити йому;

- фактори, що впливають на мотивацію клієнта, його здібності та можливості;

- природа стресу клієнта;

- наскільки реалістичні очікування клієнта.

Даний перелік питань є не більш ніж схемою, яка може бути використана у роботі з дорослими клієнтами. Не всі дані, що закладені у схемі важливі у всіх випадках надання соціальної допомоги. У деяких випадках потрібна частина з них, а в інших – може бути потрібна додаткова інформація.

Наведена схема складання соціального портрета клієнта являє собою зразок можливого підходу до збору інформації про клієнта та може бути орієнтиром для соціальних працівників в їх роботі з клієнтами.

2. Методика аналізу конкретних ситуацій.

Методика аналізу конкретних ситуацій полягає у послідовному проходженні трьох основних етапів: усвідомлення ситуації; аналіз проблем; вироблення рішення.

I. Усвідомлення ситуації передбачає пошук відповідей на питання, що спрямовані на уточнення ситуації:

- Що відомо про ситуацію?
- Що турбує клієнта в цій ситуації?
- Що ще приховано в цій ситуації?
- Чи можна чіткіше окреслити ситуацію?
- Яких ще людей, крім клієнта, торкається ситуація?
- Яких сфер соціальної роботи торкається ситуація ?
- Яких ще сфер торкається ситуація ?

II. Аналіз проблеми. Тобто розбіжності між тим, що є, і тим, що має бути з

точки зору клієнта. Послідовність аналізу здійснюють за такою схемою:

1. Визначення проблеми – вимагає відповіді на запитання:

- Що являє собою проблема ?
- Що являє собою клієнт ? Його вік, стать, національність, сімейний стан, соціально-професійний статус, роль в сім'ї тощо.

2. Опис проблеми – детальне окреслення проблеми через постановку запитань “Що?”, “Де?”, “Коли?”, “Як?”, “Чого?”, “Чому?”.

3. Особливості проблеми:

- Особливості клієнта та проблема, яка його турбує.
- Особливості поведінки клієнта.
- Середовище, де знаходиться клієнт.
- Зусилля та ресурси для розв'язання проблеми.
- Яка ще інформація потрібна ?

4. Гіпотези щодо причин виникнення проблеми:

- Що могло вплинути на виникнення проблеми ?
- Чи пов'язано це з особливостями клієнта ?
- Чи сало виникнення проблеми закономірним перебігом подій ?
- Чи спричинене виникнення проблеми випадковим збігом обставин ?

III. Вироблення рішення щодо усунення проблеми має таку послідовність:

1. Визначення мети та чітке визначення, що конкретно має бути досягнуто.
2. Розробка альтернативних варіантів досягнення мети.
3. Оцінка вироблених альтернатив щодо їх реальності, необхідних ресурсів, часу виконання, передбачених та можливих наслідків.
4. Звуження кількості альтернатив шляхом відхилення таких, що не сприяють бажаному результату за даних обставин.
5. Прийняття остаточного рішення та вироблення плану дій.

Література

1. Бочелюк В. Й., Черепехіна О. А. Геронтопсихологія : навч. посіб. Київ : КНТ, 2014. 436 с.
2. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посібн. 2-ге вид, стереотип. Київ : Академвидав, 2011. 464 с.
3. Горецька О. Геронтопсихологія : навчальний посібник. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2017. 210 с.

4. Дзюба Т. М. Коваленко О. Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Моргуна. Київ : Видавничий дім «Слово», 2013. 264 с.
5. Карпенко Є. В. Методи сучасної психотерапії : навч. посібник. Дрогобич : Посвіт, 2015. 116 с
6. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку : навч. посібн. Київ : Вид-во ТОВ«Геопринт». 2021. 288 с.
7. Мартинюк І. А. Психологічна допомога людям похилого віку, або практикум з геронтопсихології. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. № 1. С. 32–38; № 2. С. 15–17.
8. Підлипна Л. Терапія мистецтвом. 2-ге вид., оновл. Івано-Франківськ : ОППО; Снятин: ПрутПринт, 2009. 136 с.
9. Помиткін Е. О., Рибалка В. В. Геронтопсихологія навчання особистості похилого віку : посібник / за ред. Рибалки В. В. Київ : ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2020. 150 с.
10. Рось Л. М. Психологічна допомога людям похилого віку. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*: зб. наук. праць. 2012. Вип. 10. С. 165–173.
11. Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики : навчальний посібник. Київ : Главник, 2006. 144 с. (Психодіагностичні таблиці визначення труднощів психофізіологічної сфери людей похилого віку. Психодіагностичні таблиці визначення труднощів когнітивної сфери людей похилого віку. Психодіагностичні таблиці визначення труднощів соціальної сфери людей похилого віку С. 89–92).
12. Ушакова І. М. Геронтопсихологія : підручник. Харків : ХНАДУ, 2014. 234 с.

Тема 17

Підсумкове заняття

«Актуальні проблеми соціальної роботи з людьми похилого віку»

Мета – узагальнення пройденого матеріалу за курсом «Соціальна робота з різними віковими групами(з людьми похилого віку)»

Основні поняття: старість, старіння, вік, геронтогенез, герогігієна, геронтофобія, геронтофілія, геронтологічна служба, геронтологічні центри, будинки-інтернати, люди похилого віку, соціальний захист населення, установи соціального обслуговування, центри соціального обслуговування.

Форма проведення заняття – ділова гра.

До заняття необхідно виконати такі завдання:

Завдання 1. Кожен учасник має підготувати 3 питання за пройденим курсом з варіантом відповіді.

Завдання 2. Кожен учасник має підготувати 3 практичні ситуації або 3 завдання за пройденим курсом з рішенням.

Завдання 3. Кожна команда представляє проект майбутнього, спрямований на вирішення проблем людей похилого віку.

Хід гри:

Студенти об'єднуються у дві рівнозначні команди.

1 тур. Відповіді на питання

Команди обмінюються питаннями. Кожна команда переглядає отримані питання й поділяє їх на три групи: прості, середні й складні. У процесі змагання за кожне просте питання буде нараховуватися один бал, за питання середнього ступеня важкості – два бали, за складні питання – три бали. Бали підсумовуються й оцінюється результативність питань кожної команди.

Також команди розподіляють питання між учасниками й по черзі заслуховують відповіді команд. Бали підсумовуються й оцінюється результативність відповідей на питання кожної команди.

II тур. Відповіді на практичні ситуації

Команди обмінюються практичними ситуаціями. Кожна команда переглядає тримані практичні ситуації й поділяє їх на три групи: прості, середні й складні. У процесі змагання за кожен просту практичну ситуацію нараховується один бал, за середню – два бали, складну – три бали. Бали підсумовуються й оцінюється результативність практичних ситуацій кожної команди.

Також команди розподіляють практичні ситуації між учасниками й по черзі заслуховують відповіді команд. Бали підсумовуються й оцінюється результативність відповідей на практичні ситуації кожної команди.

III тур. Презентація проекту

Критерії оцінок:

- а) спрямованість проекту,
- б) ефективність проекту,
- в) оригінальність проекту,
- г) виконання проекту,
- д) захист проекту,
- е) відповіді на поставлені питання іншої команди.